

**KÖZÖSSÉGI SZEREPVÁLLALÁS HELYI FEJLESZTÉSI STRATÉGIA
KIALAKÍTÁSÁBAN**
COMMUNITY RESPONSIBILITY IN CREATION OF LOCAL DEVELOPMENT
STRATEGY

Gerencsér Iona¹, Áldorfai György²

¹PhD hallgató, ²tanársegéd

Szent István Egyetem, ¹Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola, ²Gazdaság-
és Társadalomtudományi Kar

E-mail: gerencserilona16@gmail.com

Összefoglalás

A tanulmány a Felső-Homokhátság Vidékfejlesztési Egyesület fejlesztési stratégiájának (Helyi Fejlesztési Stratégia, HFS) kialakításának kezdeti (helyzetfeltárási szakasz) kialakításához szükséges helyzetfeltárás módját, a területi kutatások módszertanának gyakorlatban történő alkalmazását, valamint ezek eredményeit ismerteti. A kutatás nem hagyja figyelmen kívül a korábbi fejlesztési stratégia erősségeit és gyengeségeit, a helyi igények megfogalmazásakor. Azonosítja a fejlesztési szükségleteket, illetve tárgyalja a helyi közösség által elérni kívánt új jövőkép és célok kialakításának módszerét.

A tényleges helyi igényekre és belső erőforrásokra támaszkodó helyi fejlesztési stratégia megalkotásához a statisztikai adatok feldolgozására és terepi kutatásra volt szükség.

Abstract

This study is the result of an initial research of a local development strategy (between May-December 2015). The research presents the strength and weakness of the former development strategy, its the process of formation of the local needs and areas for improvements. The paper reviews the new vision and needs of the local community and it describes how this methods have been evolving.

Kulcsszavak: helyi fejlesztési stratégia, helyi közösség, LEADER, stratégiai tervezés

JEL besorolás: R58

LCC: HJ9103-9695

Bevezetés

Moseley (2003, 4pp) szerint a *vidékfejlesztés* „a gazdasági, társadalmi, kulturális, politikai és környezeti változásoknak egy fenntartott és fenntartható folyamata, mely szándékosan megtervezett azért, hogy az *egész közösség jólétét hosszú távon elősegítse*. A vidékfejlesztési megközelítésekben fokozatosan tért hódít a fenntarthatóság követelménye”. A gazdasági szektorok támogatása helyett a fejlesztések összehangolásának és területi koncentrációjának igénye megnövekedett. Az Európai Unió vidéki térségeinek fejlesztési modellje sem nevezhető egyszerűen már csak vidékfejlesztésnek, annál több, ez a modell a közösségen alapuló integrált területfejlesztés modellje. A modell jellemzőin belül fontos szerepet kap a lokalitás, a szubszidiaritás, a helyi közösségek bevonása a tervezési folyamatba. Fontossá válik a helyi identitás: a helyi szereplők aktivitásának előmozdítása, a társadalmi tőke feltárása és mobilizálása, és a helyi tudás és gyakorlat alkalmazása. A programok megvalósításához

nélkülözhetetlen a helyi erőforrások ismerete, a helyi erőforrások hozzáadott értékének növelése, melyek biztosítják a helyi gazdaság nagyobb biztonságát és fenntarthatóságát. (Szörényiné, 2005)

Az érvényesíteni kívánt új elveket az Európai Bizottság hivatalos állásfoglalásban tette közzé „A vidéki társadalom jövője” címmel, mely a későbbi reformtörekvések alapjául szolgáló dokumentummá vált. Ezzel párhuzamosan indították el 1991-ben kísérleti jelleggel a LEADER³-programot a belső erőforrásokra és a helyi közösségekre építő, alulról szerveződő vidékfejlesztési modellek kidolgozása érdekében. Nemes (2000) szerint a vidékfejlesztésnek koherens európai keretek között, de lokálisan, a helyi közösségek által irányítottan kell működnie. A vidék előtérbe helyezésének, a fenntartható vidékfejlesztésnek minden, a vidéket érintő uniós program meghatározó alapelvevé kell válnia (Nemes, 2000). Kiemelt fontosságot szerzett azoknak a tényezőknek a meghatározása, melyek egy-egy terület „önálló” gazdasági-társadalmi fejlődéséhez, fejlesztéséhez, mint kiinduló kínálati elem járulnak hozzá.” (Ritter et al., 2013) Ezek a tényezők, belső erőforrások kapcsolódhatnak a térség társadalmi aktivitásához, helyi gazdasághoz, az infrastruktúrához, adódhatnak a környezeti adottságokból, illetve a külső anyagi és szellemi javak nyújtotta lehetőségek befogadásának képességéből. (Goda-Tóth, 2013)

A belső erőforrásokhoz való viszony, illetve az erőforrások hasznosításának egyik alakítója az adott közösségben lévő kultúra, mely az egyéni és közösségi döntések formálója. A kultúra befolyásolja a területhasználatot, a természethez való viszonyt, a közösségben való részvételt, valamint a helyi stratégiák formálója és ezek által a helyi gazdasági és társadalmi fejlődés meghatározó tényezője (G. Fekete 2010). A vidéki térségek szereplői (önkormányzatok, civil szervezetek, helyi vállalkozások) nagyban befolyásolják a helyi gazdaság alakítását, fejlesztését, illetve helyi adottságokra épülő egyedi fejlesztések megvalósítását. A vidék számára sok esetben a LEADER program az egyedüli olyan fejlesztési forrás, amely hozzájárulhat, illetve kiegészítheti a helyi fejlesztések megvalósulását. Az uniós támogatás elnyeréséhez a helyi közösségeknek helyi akciócsoport címet kell megpályáznuk, majd a cím elnyerését követően Helyi Fejlesztési Stratégiát kell benyújtaniuk az adott tagállam illetékes Irányító Hatóságához. A helyi akciócsoportok egy adott területre - ez lehet közigazgatási vagy egyéb területi identitással bíró egység - a helyi problémák megoldására egyedi, partnerségen alapuló projekteket terveznek és hajtanak végre. A területi identitás és a társadalmi tőke szorosan összefüggenek, hiszen a legfontosabb eleme egyfajta összetartozás érzés, amelyet egy adott területén élő emberek egymás és az adott terület iránt éreznek. Fontos része még az emberek egymásba vetett bizalma és a térségi kapcsolatok rendszere (Nagyné Molnár, 2013). A térségi szereplők együttműködése, közös gondolkodása pedig erősíti a térségi identitást (Káposzta, 2010 után Hanzel-Kassai, 2014; Bakos-Tóth, 2016; Péli et al., 2015).

Anyag és módszer

A kutatás a helyi akciócsoport térségét érintő fejlesztési dokumentumok, valamint a LEADER program nemzetközi, hazai szakirodalmának áttanulmányozásával vette kezdetét. Szükséges volt a korábbi két akciócsoport helyi vidékfejlesztési stratégiáinak, valamint ezek eredményeit tartalmazó végbeszámoló dokumentumainak, a beérkezett pályázatok típusainak, a forrásigények, a megvalósult, illetve meghiúsult fejlesztések megismerése is. Több egyeztető megbeszélés zajlott a helyi akciócsoport munkaszervezet vezetőjével, valamint a fejlesztési stratégia megalkotásában közreműködő szervezet munkatársaival (beleértve a cikk szerzői) a

³ Liaisons Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale

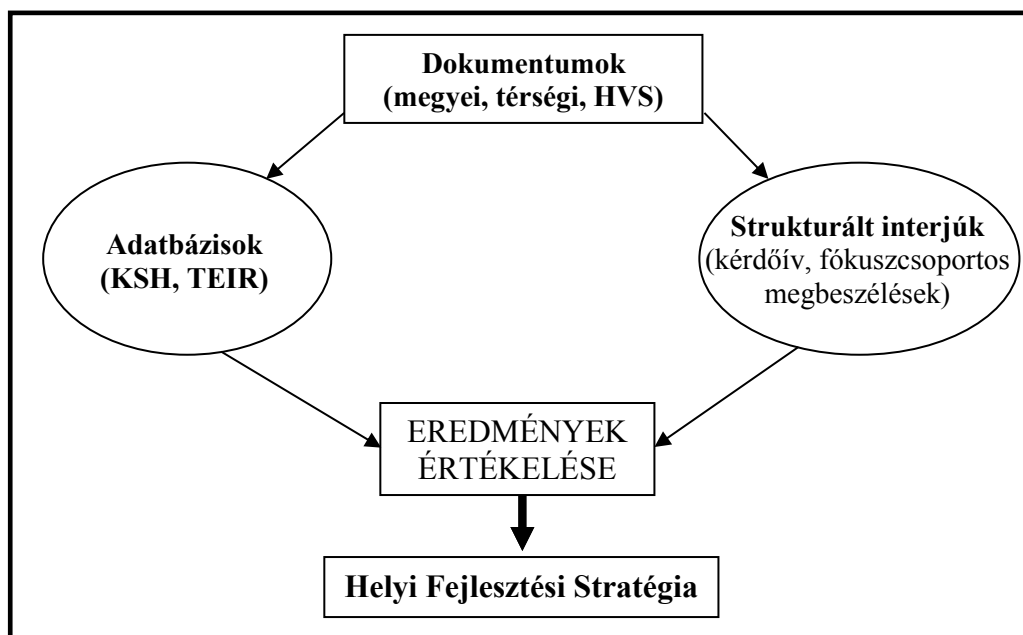
kutatás lefolytatásának részleteiről, illetve az alkalmazandó vizsgálati módszerekről. Meghatározásra került a kutatás megvalósításának időbeni lépései, a részfeladatok felelősei. A kutatás célja a helyi fejlesztési stratégián belül a helyzetfeltárás, illetve a fejlesztési stratégia megalkotása lett.

A kutatási terület megismerésében támpontot jelentett az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TEIR) LEADER – Helyi Fejlesztési Stratégiák tervezését támogató alkalmazás használata. A szoftver segítségével az akciócsoport településeire vonatkozó statisztikai adatok lekérdezhetőek, melyek a Központi Statisztikai Hivatalnál lévő adatbázisokra épülő demográfiai, társadalmi, gazdaság, stb. adatok. A térségre vonatkozó statisztikai adatokat az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TEIR) által létrehozott tervezést segítő szoftver dolgozta fel. *A létrejött ábrák, táblázatok kiértékelése (leíró statisztikai elemzése) képezte a helyzetértékelés egyik pillérét.*

A valós helyzetkép kialakítása érdekében, kérdőív készült az akciócsoport tagjai számára. A kérdőív összeállításánál elsődleges szempont volt olyan kérdések beépítése, melyek válaszokat adhattak a stratégiai útmutató elvárásaira, ugyanakkor tükrözték a helyiek fejlesztési elképzeléseit. A kérdések a korábbi fejlesztési stratégia (akkoriban Helyi Vidékfejlesztési Stratégia, HVS) megvalósításának tapasztalataira, annak erősségeire, illetve gyengeségeire; a jövőbeni lehetséges fejlesztési javaslatokra, valamint a helyiek önmaguk helyzetének megítélésére fókuszáltak. A helyzetfeltárást segítették az irányított interjúk és fókuszcsoportos megbeszélések, mint kvalitatív kutatási módszerek. Az interjú alanyok kiválasztása a helyi vidékfejlesztési munkaszervezet (HACS) vezetőjének ajánlásai alapján történt, aki nagy helyismerettel rendelkezett. Kapcsolatfelvétel során azok a személyek megkeresése is előtérbe került, akik meghatározó szerepet töltek be a korábbi stratégia megalkotásában és annak megvalósításában. Az interjú alanyok az önkormányzatok, a civil szervezetek, valamint a vállalkozói szféra képviselői közül kerültek ki, összhangban a LEADER-szerű megközelítéssel.

A fókuszcsoportos megbeszélések is a fentiekhez hasonló elvek mentén zajlottak. A műhelymunkák szervezésénél ugyancsak a munkaszervezet vezető ajánlásai voltak a meghatározóak. Az akciócsoport ebben a tervezési ciklusban kiegészült további tíz településsel, akik korábban önálló akciócsoportot alkottak. Indokolt volt tehát, hogy először külön-külön fókuszcsoportos megbeszélések keretében megismerkedni a korábbi akciócsoportok fejlesztési elképzeléseivel, illetve megtudni a későbbi együttműködéshez való hozzáállásukat. Az önálló fórumok után megszervezésre került egy közös fókuszcsoportos megbeszélés. *A kérdőíves megkeresések, interjúk és műhelymunkák révén szerzett információk alkották a kutatás másik meghatározó pillérét.*

A primer és szekunder kutatási adatok, valamint a korábbi tapasztalatok alapján megfogalmazódott a térség társadalmi, gazdasági, környezeti erősség-gyengeség (SWOT) térképe. Megtörtént a fejlesztési szükségletek beazonosítása, meghatározásra kerültek a különböző fejlesztési beavatkozások. Végül körvonalazódott a stratégia jövőképe és a stratégia célhierarchiája, valamint azokat a fejlesztési irányok, melyek más operatív programból finanszírozhatók. *(1. sz. ábra)*

1.ábra: A helyzetfeltárás lépései

Forrás: Goda (2012) alapján saját szerkesztés 2017.

Eredmények

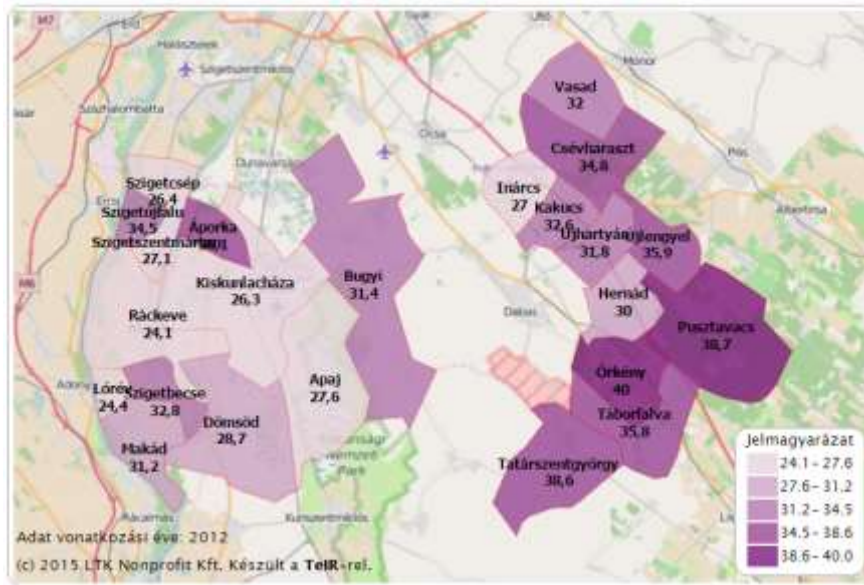
A kutatás eredményeként elkészült egy, a Helyi Fejlesztési Stratégia tervezését szolgáló kérdőív, melyre adott válaszokból kiderült, hogy a helyi szereplők egyértelműen nyitottak mind a térségen belüli, mind a térségen kívüli együttműködésekre, az új ismeretek befogadására (képzések iránti igény), a helyi identitástudat kialakítására és közösségfejlesztésre. Fontosnak tartják önmaguk és környezetük állapotának ápolását.

Irányított interjúk készültek a helyi akciócsoportok munkaszervezet vezetőivel Dabason és Ráckeven, egy dabasi vállalkozóival, az örkényi jegyzővel, Bugyi polgármesterével. Az interjúalanyok véleménye megegyezett a kérdőívet megválaszolók véleményével, új ötletként csak az ország közepe imázs kialakítása jelent meg a helyi vállalkozó részéről.

Egy-egy fókuszcsoporthoz megbeszélés került megszervezésre Bugyin, illetve Ráckeven, melyeken csak az érintett akciócsoport tagjai voltak hivatalosak. A Bugyin tartott műhelymunkán elhangzott fejlesztési javaslatok a szálláshely, adatbázisok kialakítása, rendezvények és közösségi programok támogatása, valamint az ország közepe fogalom tartalommal való megtöltésének kérdésköréhez kapcsolódtak. A ráckevei fórum fejlesztési ötletei a hiányszakmák helybeni támogatása, helyi termelők értékesítési lehetőségeinek bővítése, illetve a Duna kínálta adottságok kihasználása köré csoportosultak. A közös fórumot gyakorlatilag a korábban megfogalmazott kitorési pontnak tartott és fejlesztési lehetőségként felmerült ötletek hangoztak el.

A TEIR LEADER tervezést segítő szoftverből származó adatok statisztikai elemzéséből, a megkérdezettekkel azonos következtetések fogalmazódtak meg a foglalkoztatás terén. A dabasi térségben élők jóval rosszabb helyzetben lévőnek pozicionálták önmagukat a foglalkoztatás terén, míg a ráckevei térségben élők életminőségét jobbnak ítélték. (2. ábra) Ez adódhat egyrészt a magasabban kvalifikált munkaerőből, illetve a kedvezőbb közlekedési adottságokból. Az alacsony színvonalú képzettséggel rendelkezők számára helyi szinten

szervezett képzési programok megvalósításában látták a megoldást, ami összecseng azzal ténnyel, hogy a térségben az országos átlagot meghaladó az alacsony képzett munkaerő aránya.

2. ábra: Alacsony presztízsű foglalkoztatási csoportokban foglalkoztatottak megoszlása az aktív korúak arányában (%)

Forrás: TEIR, LEADER - Helyi Fejlesztési Stratégiák tervezését támogató alkalmazás, 2015.

A kérdőívek, interjúk és műhelymunkák, valamint megismert egyéb fejlesztési dokumentumok válaszainak szintéziseként elkészült a helyi akciócsoport területének Helyzetfeltáró dokumentuma, a Helyi Vidékfejlesztési Stratégia (HVS) 2007-2013 időszak összegző értékelése, a Helyi Fejlesztési Stratégiát érintő tervezési előzményeket, programokat, szolgáltatásokat áttekintő tanulmány, illetve mindezen dokumentumok alapján elkészült a térség SWOT elemzése.

A helyi társadalom fejlődésének kitörési pontjai alapvetően arra a sokszínű humán erőforrásra és társadalmi összefogásra építkeznek, amely a térséget évtizedek óta jellemzi. Ugyanakkor jelentős szerepet szán a nagyobb térségi civil szervezetek fejlődést támogató, ösztönző tevékenységének is. (1. táblázat)

1. táblázat: Társadalom specifikus SWOT elemzés eredménye

Erősség	Gyengeség
<ul style="list-style-type: none"> - a HACS projektvezetési tapasztalatai - színvonalas hagyományörzés és kulturális rendezvények - sokszínű nemzetiség - magas foglalkoztatottság - országos trendnek megfelelő munkanélküliség - a rendelkezésre álló jó adottságú humán közszolgáltatások - önkormányzatok önrész támogató tevékenysége 	<ul style="list-style-type: none"> - fejlődő, de alacsony szintű együttműködési hajlam - túldimenzionált fejlesztési igények - a foglalkoztatottak nagymértékű ingázása - csökkenő lakosságszám - elöregedő társadalom - etnikai kisebbség növekvő száma - alacsony iskolázottsági szint - nonprofit szektor alulreprezentáltsága - alacsony jövedelmi viszonyok - magas a szociális ellátásra szorulóknak száma - kielégítetlen belső munkaerő-kereslet

Lehetőség	Veszély
<ul style="list-style-type: none"> - képzési programok térségi szervezése - a társadalmi fejlődést előmozdító fejlesztési lehetőségek (VEKOP) - betelepülő tőke munkaerő-szükséglete - nagyobb térségi szervezetek társadalmi fejlődést elősegítő tevékenysége - a HACs hazai, nemzetközi sikeres kapcsolatai 	<ul style="list-style-type: none"> - Budapest elszívó hatása - megtakarítások elköltésének területi változása - globalizáció hatása (lakossági szokások változása) - a HFS prioritások iránti motivációvesztés - a cserélődő társadalomból eredő identitástudat gyengülése

Forrás: Felső-Homokhátság Vidékfejlesztési Egyesület Helyi Fejlesztési Stratégiához a cikk szerzői által készített saját kutatás 2015.

A helyi gazdaság lehetőségei között szerepel a földrajzi elhelyezkedésből származó előnyök nagyobb fokú kihasználása, az ott lévő tudás és információk adoptálása, valamint a helyi termékek iránti megnövekedett igények kielégítése. (2. táblázat)

2. táblázat: Gazdaság specifikus SWOT elemzés eredménye

Erősség	Gyengeség
<ul style="list-style-type: none"> - megvalósult támogatások példa jellege - reális hossz távú jövőkép - helyi termékek iránti fejlődő kereslet - hossz távú működést szolgáló fejlesztések - szelíd (kikapcsolódásra vágyó természet közeli) turizmusra alkalmas adottságok - kertészeti kultúra kimagasló művelése - jelentős extenzív állattartási hagyományok (pl. szürke marha) - jó a gazdaság adókedvezményrel való ellátottsága - növekvő vállalkozói kedv - magas foglalkoztatottságú vállalkozások jelenléte 	<ul style="list-style-type: none"> - kihasználatlan turisztikai adottságok - alacsony szintű marketing tevékenység - turizmushoz szükséges szolgáltatási ágak alacsony színvonala és száma - kereskedelmi szálláshelyek hiánya - vállalkozói szervezetek gyenge kooperatív hajlama - ipari területek nem megfelelő használata - feldolgozó vertikum hiánya - szűkítő munkalehetőségek - vállalkozások termelékenysége alacsony - egyéni vállalkozók számának csökkenése - elmaradó eszközbeszerzés és ingatlanfejlesztés - gazdasági innovációs tevékenységek hiánya
Lehetőség	Veszély
<ul style="list-style-type: none"> - a főváros gazdaságának és adottságainak közelsége - tudás és információ átvétele - növekvő helyi termékek iránti kereslet - a helyi kínálat szélesedő értékesítési területei - jelentős mértékű gazdaságfejlesztési lehetőségek (VEKOP) 	<ul style="list-style-type: none"> - bürokratikus dokumentáció - gyakori jogszabályváltozások - rövid pályázati benyújtási időszak - elnyúló elbírálási időszakok - gazdasági szerkezet változatlan vagy előnytelen trendje - a HACs iránti bizalomvesztés - Budapest sugár irányú közlekedési infrastruktúra (autópálya) okozta turisztikai forgalom hiánya - imázs hiánya - finanszírozási problémák (hitel, utófinanszírozás, önrész)

Forrás: Felső-Homokhátság Vidékfejlesztési Egyesület Helyi Fejlesztési Stratégiához a cikk szerzői által készített saját kutatás 2015.

A helyiek válaszaiból egyértelműen kitűnt, hogy közvetlen környezetüket, természeti kincseiket (védett területek, egyedi tájképi elemek) féltik és értéknek tekintik. Ezekre az értékekre büszkék és látogathatóvá tennék, természetesen csakis fenntartható módon. (3. táblázat)

3. táblázat: Környezet, infrastruktúra specifikus SWOT

<p style="text-align: center;">Erősség</p> <ul style="list-style-type: none"> - jelentős természetvédelmi és Natura 2000-es terület egyedi tájképi elemek - többnapos tartózkodást lehetővé tevő adottságok - jól kiépített csatornahálózat (magas százaléku közműolló) - kimagasló a szelektív hulladékgyűjtésbe bevont lakások aránya - potenciális termálforrások - magas az erdőgazdálkodási tevékenység 	<p style="text-align: center;">Gyengeség</p> <ul style="list-style-type: none"> - kommunikációs és információs csatornák alkalmazásának hiányossága - kiépítésre és felújításra váró közlekedési útvonalak - szabadidős lehetőségek hiánya - alacsony komfortfokozatú lakások aránya - jól szervezett szelektív hulladékgyűjtés alacsony kihasználtsága
<p style="text-align: center;">Lehetőség</p> <ul style="list-style-type: none"> - védett területek kezelését és fejlesztését támogató források bővülése - védett területek turisztikai szempontú helyi fejlesztéseinek támogatása - energetikai fejlesztési lehetőségek (VEKOP) 	<p style="text-align: center;">Veszély</p> <ul style="list-style-type: none"> - a Duna ökonómiai megújulását hátráltató tényezők - Budapest környezetterhelő externális hatásai

Forrás: Felső-Homokhátság Vidékfejlesztési Egyesület Helyi Fejlesztési Stratégiához a cikk szerzői által készített saját kutatás 2015.

A munkaszervezett és a szakértők (beleértve a cikk szerzői) által összegyűjtött információk alapján az alábbi reális jövőképet határozták meg a térség számára: „*Kooperáció által prosperáló, erős azonosságtudattal rendelkező helyi közösség az élhető gazdasági és társadalmi térben. Stratégiánk célja egy önálló, markáns arculattal, identitástudattal rendelkező térség létrehozása, ahol az emberek jól élnek, vállalkozásaik fejlődnek, közben megóvják a környezetüket. Célunk a gazdaság és a civil társadalom erősítése, a helyi társadalom megújulásának elősegítése. Gazdasági, környezeti és társadalmi fenntarthatóságot kívánunk biztosítani.*” (Felső-Homokhátság Vidékfejlesztési Egyesület Helyi Fejlesztési Stratégiája, 2015)

A fejlesztési szükségletek beazonosítása, illetve a stratégia jövőképeinek megfogalmazása után kikristályosodott a helyi fejlesztési stratégia célhierarchiája. Alapvetően három átfogó célt bontakozott ki a kutatás végén:

- **“Azonosságtudatú vonzó és élhető társadalmi tér kialakítása.** A célkitűzés a térségben élők identitástudatának erősítését szolgálja.
- **Kooperáló helyi gazdaságfejlesztés a jövedelemszerző források és foglalkoztatottság növelése céljából.** A célkitűzés a helyi gazdaság megerősítését szolgálja, azon belül pedig a mikro- és kisvállalkozásokat kívánja támogatni.
- **A rendelkezésre álló környezeti - turisztikai adottságok megóvása és értékláncre való felfűzése.** A célkitűzés a térség természeti és turisztikai értékeire épülő turisztikai infrastruktúra fejlesztéséhez járul hozzá.” (Felső-Homokhátság Vidékfejlesztési Egyesület Helyi Fejlesztési Stratégiája, 2015)

Az átfogó célok a fejlesztési stratégiában további specifikus célokra tagolódtak, melyek irányt szabhatnak a később megfogalmazandó projektcéloknak. A kutatásnak köszönhetően a helyi fejlesztési stratégia tervezése az Irányító Hatóság elvárásainak megfelelően eljutott a kívánt állapotig.

Következtetések, javaslatok

A tanulmány ismertette a Felső – Homokhátság Vidékfejlesztési Egyesület részére készített Helyi Fejlesztési Stratégia kialakításának lépéseit, valamint bemutatta a helyzetfeltárás különböző fázisait, leírta az alkalmazott primer és szekunder kutatási módszereket és az általuk kapott eredményeket. Az terepi kutatással alátámasztott helyzetfeltárás elkészítése azért is volt javasolt, mivel a sikeres/megvalósítható stratégia elkészítéséhez, illetve a jelenlegi állapot kellő ismeretéhez jó alapot szolgáltatott. Az interjúkból és fókuszcsoportos megbeszélésekből kiderült, hogy a HACS területén élő helyi közösség alapvetően nyitott a térségen belüli és azon kívüli együttműködésekre. Nyitottak az új ismeretek befogadására (képzések iránti igény), igénylik a helyi identitástudat kialakítását és közösségfejlesztést. Fontosnak tartják önmaguk fejlesztését és környezetük állapotának ápolását.

A szekunder kutatás alapját egyrészt egy tervezést segítő program által generált leíró statisztikai elemzés másrészt a térséget érintő országos, megyei fejlesztési dokumentumok, valamint a korábbi tervezési időszak Helyi Vidékfejlesztési Program és ezen munkák értékelése képezték.

A helyi közösség szembesülve az előző LEADER fejlesztési stratégia, valamint a térség gazdasági, humán és környezeti statisztikai eredményeivel három beavatkozási területet határozott meg. *Az új stratégiában kiemelt szerep jut a helyi identitástudat erősítésére, a helyi gazdaságfejlesztésre és a környezeti adottságok védelmére, melyek fejlesztésével a közösség valóban a térség társadalmi tőkéjét erősíti.* Ezáltal nő az összetartozás érzés, amelyet egy adott területén élő emberek egymás és településük/térségük iránt éreznek, ami aztán hozzájárul a sikeres helytálláshoz a mindenkit érintő globális versenyben.

Összességében a kiválasztott kutatási módszerek adott területi egység vizsgálatára alkalmasak. Megfelelő mélységűek voltak ahhoz, hogy segítségükkel meghatározható a helyi akciócsoport fejlesztési szükségletei, valamint beazonosíthatók azok a fejlesztésre szoruló és LEADER forrásból fejleszthető területeket, melyek összhangban állnak az ott élők szükségleteivel.

Irodalomjegyzék

1. Bakos I.M.-Tóth T. (2016): Special Steps of Local Economic Development for Improving Food Buying Groups
2. Dabas Integrált Városfejlesztési Programja (2008) pp. 1-134. <http://www.dabas.info.hu/images/stories/onkormanyzat/onkormanyzat009.pdf> Letöltve: 2017.02.12.
3. EDEL, M. (1992) Latin American urban studies: beyond dichotomy, in: R.M. MORSE and J.E. HARDOY, Rethinking the Latin American City. Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press In: Wilson P. A. (1995): Embracing Locality in Local Economic Development Urban Studies, Vol. 32, Nos 4- 5, 1995 645-658
4. Felső-Homokhátság Vidékfejlesztési Egyesület Helyi Fejlesztési Stratégiája, http://leaderkontakt.hu/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=176&Itemid=70&lang=hu Letöltve: 2016.04.10.
5. Felső-Homokhátság Vidékfejlesztési Egyesület Helyi Fejlesztési Stratégia végrehajtása Zárójelentés 2007-2013 (saját dokumentumtár)
6. G.Fekete É. (2010): A kultúra funkciója a helyi stratégiákban. In Török József (szerk.) Közművelődési Nyári Egyetem 1999-2008. Válogatás a 10 év előadásaiból. Szeged: Csongrád Megyei Népművelők Egyesülete pp. 363-372.
7. Goda P. (2012): Új rendszerszemléletű helyzetfeltárási módszer a vidéki területek

- fejlesztésében, Doktori Értekezés
8. Goda P., Tóth T. (2013): Pókháló- entrópia, mint új rendszervizsgálati megközelítés a területi elemzésekben TERÜLETI STATISZTIKA 53:(2) pp. 169-189.333
 9. Hanzel E., Kassai Zs. (2014): A helyi társadalom vizsgálata Zsobokon In: Farkas Tibor, Kassai Zsuzsanna (szerk.) Zsoboki tanulmányok. 172 p. Gödöllő: Szent István Egyetemi Kiadó, pp. 69-84.
 10. Káposzta J. (2010): Közösségi tervezés In: Tóth T. – Káposzta J. (2010): Térségi tervezés és programozás Gödöllő, Szent István Egyetem, pp. 51-61. In: Hanzel E., Kassai Zs. (2014): A helyi társadalom vizsgálata Zsobokon In: Farkas Tibor, Kassai Zsuzsanna (szerk.) Zsoboki tanulmányok. 172 p. Gödöllő: Szent István Egyetemi Kiadó, pp. 69-84.
 11. Kis-Duna-menti Vidékfejlesztési Egyesület Helyi Vidékfejlesztési Stratégiája (saját dokumentumtár)
 12. Kis-Duna-menti Vidékfejlesztési Egyesület Helyi Vidékfejlesztési Stratégia végrehajtása Zárójelentés 2007-2013 (saját dokumentumtár)
 13. Moseley, J.M. (2003) Rural Development Principle and Practices. Sage Publication, London. In: Szörényiné K. I. : A fenntartható fejlődés stratégiai elemei a rurális térségekben. Tér és Társadalom 19. évf. 2005/3-4. 111-137. p.
 14. Nagyné Molnár Melinda (2013): Factors of success in case of local society DETUROPE: CENTRAL EUROPEAN JOURNAL OF TOURISM AND REGIONAL DEVELOPMENT 5:(3) pp. 63-70.
 15. Nemes G. (2000): Az Európai Unió vidékfejlesztési politikája – az integrált vidékfejlesztés lehetőségei Közgazdasági Szemle, XLVII. évf., pp. 459–474.
 16. Péli L.- Némediné Kollár K.- Tóth T. (2015): A hungarikumok magyarországi és nemzetközi megítélésének főbb aspektusai az egyetemi hallgatók körében GAZDÁLKODÁS (ISSN: 0046-5518) 59: (6) pp. 547-602. (2015)Pest Megyei Környezetvédelmi Program 2014-2020 Pest Megyei Területfejlesztési Program 2014-2020
 17. Pest Megyei Területfejlesztési Konceptió I. (2013) pp. 1-296. http://www.pestmegye.hu/images/2014/Teruletfejlesztési_dokumentumok/Konceptio_megyei/Pest_Megyei_Teruletfejlesztési_Konceptio_-_I._kotet_helyzetfeltarás.pdf Letöltve: 2017.02.12.
 18. Pest Megyei Területfejlesztési Konceptió II. (2013) pp. 1-195. http://www.pestmegye.hu/images/2014/Teruletfejlesztési_dokumentumok/Konceptio_megyei/Pest_Megyei_Teruletfejlesztési_Konceptio_-_II._kotet_javaslattevo_fazis.pdf Letöltve: 2017.02.12.
 19. Ráckeve Integrált Városfejlesztési Programja (2009) pp. 1-124. http://www.terport.hu/webfm_send/3725 Letöltve: 2017.02.12.
 20. Ritter K. - Nagy H. - Tóth T. (2013): Hátrányos helyzetű vidéki térségek és helyi fejlesztési lehetőségeik egy Észak-magyarországi példán keresztül. pp. 224-242. In: Lukovics M. - Savanya P. (Szerk.): Új hangsúlyok a területi fejlődésben. Szeged: JATE Press
 21. Szörényiné K. I. (2005): A fenntartható fejlődés stratégiai elemei a rurális térségekben. Tér és Társadalom 19. évf. 2005/3-4. 111-137. p.
 22. Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program (2014) <https://www.palyazat.gov.hu/doc/4385> Letöltve: 2017.02.12.
 23. TEIR LEADER Helyi Fejlesztési Stratégiák tervezését támogató alkalmazás: LEADER Helyi Fejlesztési Stratégiák tervezését támogató alkalmazás www.teir.hu/leader Letöltés: 2015. június 20